

CSÉPELŐ CECÍLIA

Olvasónapló

Mikszáth Kálmán: A két koldusdiák

1. fejezet

1.

a) Nézz utána, kire utal Mikszáth az alábbi idézetben!

„A professzor urak is majdnem ezek voltak, csak hogy háromszögletű kalapot s másféle szabású ruhát és alakot viseltek (a híres Hatvani professzor csak később jött.)”

- Hatvani István (Rimaszombat, 1718. november 21. – Debrecen, 1786. november 16.) orvosdoktor, a debreceni Kollégium tanára volt.

b) Milyen tantárgyakat tanított?

- A fizikát még a 18. században sem tanították Magyarországon önálló tudományként, csak mint a filozófia egy részét. Így tanított Hatvani is. 1757-ben kelt önéletrajzából tudható, hogy előadott filozófiatörténetet, kozmológiát, általános- és kísérleti fizikát, erkölcsant és teológiát. A kísérleti fizikán belül oktatott kémiát, növénytant, állattant, orvosi élettant, földrajzot, a teljes mechanikát és a csillagászat elemeit.

c) Hol található a képen látható Hatvani István szobor, és kinek az alkotása?

- Hatvani István szobra a Debreceni Egyetemen található meg, Varga Imre alkotása.

2. Az illusztráció segítségével mutasd be:

a) Hol és milyen házban lakott Dobos néni?

- „Dobosné asszonyom a Csapó utcán lakott egy alacsony földszintes házban, nem messze a híres iskolától. Elül bolt volt szépen festett néhai sertéssel, melynek belső részei messzire piroslottak [...], bent az udvarban a Dobos néni lakása, s távolabb diákszobák. Ágy hátán ágy a szobákban, az ágyaknál kettesével háltak a »nebulók«.”

b) Mi volt Dobos néni férjének foglalkozása?

- „[...] polgári foglalkozásra nézve, hentes volt. Nem értett ugyan sokat a mester-séghez, de mivelhogy apjától, aki szintén kosztos diákot tartott, azt a festett sertést örökölte, a boltcégér kedvéért meg kellett maradnia hentesnek, pedig Debrecenben akkoriban is annyi volt a hentes, mint amennyi Bécsben a doktor.”

c) Mi okozott nagy örömet Dobos néninek?

- „[...] Dobos néninek nagy örömet okozott a hízlalás. Minden szenvedélye az volt, hogy ami a keze alá jut, legyen akár malac, akár diák, az ott színt és húst kapjon.”

3. Miért híresült el a városban, hogy „Dobosné bolond, Dobosné mindig ráfizet diákjaira!”

- „Mert negyven, ötven sertést hizlalt, s tíz fizetéses kosztos diákot tartott, azonfelül kettőt, akiket ő maga szemelt ki, ingyen. A fizetések nyolc pengőt fizettek havonként, s ezért mindent kaptak tőle, még anyai tanácsokat és hátbautéseket is.”
A szomszédok azt tanácsolták Dobos néninek, hogy adjon több botütést a diákoknak, és kevesebb húst.

4. „Hanem ha a nap fele részben azzal foglalkozott a nemzetes asszony, hogy mindenkinél keserűséget okozzon, a nap másik részét meg abban töltötte, hogy mindenkit kiengeszteljen!” Az idézet alapján mutasd be, hogyan viselkedett Dobos néni az alábbi személyekkel? Töltsd ki a táblázatot!

Dobos néni	Férje	Szolgák	Diákok
Reggel/délelőtt	„Legelsőbb Dobos bácsit szidta össze, kivel szörnyen rosszul bánt, sokszor megfogta, és kigurította az ajtón.”	Mikor a férjével végzett, a szolgálókkal kezdett zenebonát csinálni, valamennyit megverte, vagy legalább sírásra fakasztotta.	Azután nagyharagosan berúgta lábával a diákcéllákat, és besüvített: »Válóra, gyerekek!«
Délután	(Nem ír semmit.)	Jó falatokkal állította meg a szolgálók könnyeit.	Aki jól viselkedett: Megsimogatta a diákok fejét, megbecézte azokat, akik aznap jól viselték magukat. A gyengébben tanuló diákokkal: Kikérdezte leckéjüket a gyengébbeknek. [...], s amelyiknek nagyon nehéz feje volt a tanulásra, még azt is meg tudta vigasztalni jóságos szavaival: »Ne félj, édes fiam, hiszen a bátyád is nálam volt kosztban, az is nagy számár volt, mégis királybíró lett belőle Erdélyországban.«

2. fejezet

1. Mi volt Dobosék nagy fájdalma?

- Meghalt a két fiúgyermekük.

„A néninek magának is két fia volt valamikor, Pista volt az egyik, s Lacinak hitták a fiatalabbikat. Az úristen azonban megszerette, magához szólította egymásután mind a kettőt. Pedig iszen eleget szerette azokat Dobosné asszonyom is, s amint kivitték a másiknak a koporsóját is az udvarból, a derék asszony maga is beteg lett, hagymázba esett, s ha nincs ott kéznél a felcser, tudós Sopronius Gábor uram, bizony-bizony utánament volna azoknak a szegény fiúknak.

De így is, mikor felgyógyult, szörnyen fájt a szíve miattok; mikor a sok idegen diákon végigtekintett, mindig kiestek a könnyűk szúrós, hamuszín szeméből: »Istenem, istenem, egyik sem az enyim.« Annyian valának, és mégis üres volt az udvar, hiába szaporította meg a számukat hétről tízre, mégiscsak ki volt halva az udvar, és megdöbbenette a csendje, elszorította a szívét, mégiscsak hiányzott mindenünnen az a kettő.»

2. Hol találkozott Dobos néni a két Veres gyermekkel?

- Dobos néni Krucsaytól szokta vásárolni a portékáit. Egyszer épp akkor járt ott, amikor úgy megbotoztatott egy jobbágyot, hogy az belehalt. Az ő két gyermeke ment el Krucsayhoz, hogy megfenyegessék apjuk halála miatt.

3. Ki volt Krucsay? Miért tartottak tőle az emberek?

- Nyírben élő hatalmas, gazdag úr volt, akinek pallosjoga is volt, s arról lett nevezetes, hogy a tulajdon feleségét lenyakasztatta, mert kegyetlen szívű, gonosz indulatú ember volt.

4. Melyik jelenetet ábrázolja a kép?

- A két kisfiú Krucsay elé járul és megfenyegetik apjuk halála miatt.

5. Miért fogadja be a két fiút a Dobos család?

- „A derék asszonyság pedig, akinek a szíve megesett rajtuk, a plánumokat szőtte magában, mialatt a szekér csendesen beérte Debrecen ismerős házait, hogy ő bizony fölneveli ezeket isten nevében. A saját fiait elvette tőle az isten, s ezeket adta helyettök. Legyen meg az Úrnak az ő szent akarata.»

6. Kikről kapták a gyerekek az új nevüket?

- Két halott gyermekükről nevezte el a gyerekeket.

„- Hogy hínak téged, fiacskám? – kérdé a kisebbiktől.

- Palinak.

- A te neved ezentúl László, el ne felejtöd. És a tied?

- Én Feri vagyok – válaszolta a nagyobbik.
- Ezentúl István leszel.”

7. Belső hangok – drámajáték

„De akárhogy szórakoztatta is útközben, a derék asszonyságból ki nem ment a két parasztfiúcska sorsa. Mi lesz azokból? Kikergették őket a rideg világba. Most valahol az országúton bolyonganak sírva. Ki bont nekik ágyat éjszakára?”

Folytasd a belső monológot!

a) Írd le E/1 személyben, hogy mit érezhetett, mit gondolt, hogyan tépelődött magában Dobos néni, mikor hazafelé indult a furmányos szekéren!

- Egyéni megoldás.

b) Amikor felvette maga mellé a gyerekeket a szekérre, és elhatározta, hogy sajátjaként neveli majd fel őket!

- Egyéni megoldás.

3. fejezet

1. Jellemezd a két fiút, milyen volt Pista és Laci Dobos nénival szemben, otthon egymagukban és az iskolában!

- „A két fiú is nagy vonzalmat tanúsított Dobos néni iránt. Jók, szófogadók, nyájasak voltak, de valami méla bánat mindig ott ült az arcukon, a szemeikben, amit nem lehetett eloszlatni semmivel. Kivált az idősebbik, a Pista volt szomorú fiú. Ha elvonulhatott valami félreeső szögletbe, mindjárt eltört a méceses, sírni kezdett.

Az iskolában is ilyennek ismerték, azzal a különbséggel, hogy Pista legalább jól tanult a szomorúsága mellett, de a Laci fejébe a nagy búbánatnak miatta bele nem fért a tudomány. Ott kuporgott rendszeren az utolsó padban. De bezzeg az első volt, ahol a kampát verték, meg ahol verekedésre került a sor a csizmadialegényekkel.”

2. Miért ért többet a városi polgár szemében a jól verekedő ember, mint a jól tanuló?

- „A verekedő diák nagy tekintélyben állott a cívis előtt is. Sőt a nagytiszteletű professzor uraknál is tekintet volt a jó izmos ökölre. Mert a török ugyan el nem szalad innen, akármilyen szépen szavalják el neki a Horatius ódáit, de ha jól hátbaütögetik a buzogánnyal, tudom, felszedi az irháját.”

3. Melyek voltak a debreceni Kollégium színei?

- „A szürke gyeplős ló kantárján fekete, zöld, fehér szalagok röpködnek. (Ezek a kollégiumi színek.)”

4. Az olvasottak alapján rajzold le, szerinted hogyan nézhetett ki a diákok egyenruhája!

- Egyéni megoldás.

„1624 óta egy taláros fekete dolmányból áll, mely fehér ércből vert kapcsokkal s egy széles övvel van a testhez szorítva, a zöld posztó palást és az alacsony prémes főveg még fantasztikusabbá teszi.”

5. A kérdések segítségével elevenítsük fel, hogy mi történt a debreceni Nagyerdőben!

a) Mikor rendezik meg az engedélyezett verekedést a diákoknak?

- „A nagyerdőn pünkösöd másodnapján engedélyezett verekedés.”

b) Hogyan zajlik az esemény? Kik harcolnak egymás ellen?

- „Maga a viadal akképp történik, hogy a két legöregebb diák tábort választ az összes diákok közül. Az egyik tábor a »magyar«, a másik a »török«. Fölvetnek egy ércpénzt a levegőbe, s ha a Szűz-Máriás oldala fordul alulra, akkor a török választ legelőbb egy legényt, s csak azután a magyar, megint fölvetik a pénzt, s a kocka fordulása szerinti elsőséggel asszentálják össze a két tábort mindaddig, míg a diákokból telik; természetesen a legkapósabbak az erősek, a híres verekedők, és csak legvégén kerül sor a nyápic, vézna bagoly-diákokra.

Mikor a két tábor már készen áll türelmetlenül, harci hevülettől szilaján, a főbíró uram, aki nagy kedvelője e nemes dulakodásnak, háromszor int a csontgombos pálcájával, s erre – nosza, hajrá! – éktelen lármával és szörnyű csörtetéssel egymásnak rohan a két tábor (a gerundiumoknak persze békesség adassék, itt csak pusztá ököltre megy a multság).”

c) Hogyan zajlik az ún. vitézi torna? Kik vehetnek részt benne?

- „A főbíró uram az összesereglett győzőknek azt mondta:

– Derék gyerekek vagytok, jól viseltétek magatokat, de most már lássuk, ki köztetek a legerősebb. Lépjen elő!”

d) Ki volt a történet ideje alatt a „fortissimus”, és ki mert vele szembeszállni?

- Beke Miklós volt a legjobb, és Veres István állt ki vele szemben.

e) Mi a jutalom, és miért olyan nagy az értéke?

„Egy kis asztalkán, mely a nagytiszteletű urak előtt áll, van a jutalomdíj: az Esztike vagy a Magduska kézimunkája. Többnyire valami csekélység, horgolt selyemerszény apró acélkarikákkal vagy olvasójegy színes gyöngyökkel, aranyszállal kivarrva, de a nagy becsét az adja meg, hogy éppen a leghíresebb professzor leánykája adja. A fiúk legragyogóbb álomlátása sem tudott messzebbre nyújtózkodni ennél. Nagyobb dicsőség eleven diákot nem érhet.”

Jelen esetben Magduska által készített kardkötő volt a jutalom.

4. fejezet

1. Mít jelentenek az alábbi szavak?

- a) sárhencser: vadkan
- b) nyakorján: zsiráf
- c) berki futár: szarvas
- d) másznok: béka
- e) rana: béka

2. Miért jött kapóra Dobos bácsi biztató szava a fa tetejéről Pistinek?

- „Beke megrezzent, az a hang megzavarta, azt hitte, az égből hangzik alá... s önkéntelenül föltekintett, s eleresztette ellenfelét.

Ez volt a veszedelme, Pista keresztülhajította magát az óriáson könnyedén, s egyet döfött rajta hátulról a két térdkalácsával; egyike ez a legraffinózottabb csellökéseknek (debreceni műnyelven »kecsketúró«), úgyhogy az erős ember elbődült, s nagy zuhanással terült el a porban.”

3. Miért nem tud örülni felhőtlenül Pista a győzelmének? Ki rontotta el a jókedvét?

- Boglányi József uram rontotta el a kedvét, mert ő mondta azt, hogy nem nemes ember nem hordhat kardkötőt.

4. Írj egy újságcikket *A nagyerdei verekedés győztese* címmel!

Egyéni megoldás.

5. *fejezet*

1. Milyen terveket szőtt Dobos néni fiai jövőjét illetően?

„S a jó asszony komolyan gondolkozni kezdett sorsukról, kivált a Pistáéről. Egy év még, s mind a fejében lesz, amit Debrecenben bele lehet tölteni. Hát mármost csinálni kell a fejével valamit. Okos, tanult fiú, a professzorok nem győzik dicsérettel, s olyan írása van, hogy a szép gömbölyű betűit megcsodálják. Múltkor is vele másoltatták le a gratuláló iratot, amit a palatinus nevenapjára küldött a kollégium.

Sok fejtörés után abban állapodott meg az asszonyság, hogy Pista legjobb lenne valami jó helységbe kántornak. Egy az, hogy az ügyes betűvetést átplántálna a falusi gyerekekbe, akiket tanítana, más az, hogy a hangja is kellemes, nemcsak az orgonaszót emelné, de a halotti búcsúztatók eléneklésében is ritkítaná párját. Igazi gyönyörűség lenne falujában meghalni.

Ami pedig Lacit illeti, az úgysem való tudósnak; ha az iskolákat kijárja, hadd legyen belőle hentes. Legalább lesz valaki, akire a bolt rámaradhat.”

2. Egyetértett-e Dobos néni elképzelésével Pista? Milyen nagy vágya volt Pistának?

- „Laci nem is bánta, de Pista búsan rázta a fejét. Tán most is a híres Brunszvik vitéz járt eszébe, aki elindult a világba, a rettenetes kardjával új címert keresni: eddig griffmadár volt, oroszlánt akart ezentúl. Ő tökéletesen értette Brunszvik vitézt.” Ő legelőször is nemes ember akart lenni!

3. Miért járt Krucsay Dobosékhoz?

- Dobosék tartoztak neki. Régi időktől fogva hitelbe szedte a néni a sertéseket. Az adósság felgyűlt nagy összegre, úgyhogy többé nem bírtak vele.

4. „A fiúk egy szót sem voltak képesek kiejteni a nagy szívfájdalomtól. Némán le-sújtva hagyták tenni magukkal mindent, amint hol a bácsi, hol a néni kapta őket kézre, s beszélt hozzájuk majd szomorúan, majd vigasztalón. Nem hallottak ők abból semmit. Egy nagy káoszba olvadt össze nekik az egész világ.”

Írj fogalmazást E/1 személyben a valamelyik diák nevében, hogy Krucsay elárverez-tette a Dobos néni házát, és így az egész család földönfutóvá lett. Fogalmazásodnak adj címet!

- Egyéni megoldás.

6. fejezet

1. Milyen ígéretet tesznek a fivérek egymásnak, amikor útnak indulnak?

- Arra tesznek ígéretet, ha az egyikkel valami történik, a másik mindenképp megse-gíti a nevelőszüleit, és bosszút áll Krucsayn.

2. Nézz utána, mit jelent a garabonciás diák kifejezés!

- A szó az olasz gramanca szóból ered, kettő jelentése van: bűbájosság, ördöngösség. Nos, a garabonciás diák a táltos és középkori vándordiák alakjának ötvözete. A táltoshoz hasonlóan foggal születik, mindenre kapható, jóra s rosszra egyaránt. Is-meri a fekete mágiát, vihart tud támasztani. A középkori diák 13 évi tanulás után vándorútra kelt, könyvből olvasta a varázsigéket. Rongyos köpenyében bekopogott a házakba és enni kért. Ha nem kapott, bosszút eszelt ki. Vihart támasztott, jégesőt küldött a földre, sárkány hátán lovagolt. Harangszóval lehetett ellene védekezni. Ez a csodatévő, de az ördöggel is cimboráló vándordiák babonás tekintéllyel bírt, hisz a legmagasabb szintű iskolát is elvégezte és latinul is tudott. Jellemzői: életkedv, temperamentum, csapongó jókedv.

3. Írjátok le, mit hagyott az öregasszony végrendeletében:

a) a Mennybéli Istennek: lelkét

b) az anyaföldnek: testét

c) Kertész János unokának: földjét

d) Rácz Istóknak: lábasjóságokat

e) Mohora Ferencnek: összes készpénzét, ezer tallérját, azzal a feltétellel, hogy csak huszonnégy éves korában vehesse fel

f) Ágnes unokahúgának: a ház és a benne levő holmit

g) a két koldusdiáknak: a két kutyát; Bodri lett Pistié, Dráva pedig Lacié

„– No, ugye, szép állatok az én kutyáim? Gyere te fekete, te Bodri, úgy-úgy, nyald meg a csontos kezemet, milyen jó meleg nyelved van... hagyok neked három ke-

mény tallért, ne mondd, hogy rossz gazdád volt, teneked pedig Dráva, elég lesz egy tallér is, ösmerlek, azért hát neked csak egy tallért hagyok.”

4. Kivel találkozott a két testvér útuk kezdetén, és milyen tanácsot kaptak a titokzatos idegentől?

- Rozsomák úrral, aki azt tanácsolta, hogy a diákok külön-külön próbáljanak szerencsét. Váljanak el a kereszteződésénél. Laci ment Erdély felé, Pista meg Bécs felé Rozsomák úrral.

7. fejezet

1. Hogyan nevezte el Apafi uram a borait? Segítenek a képek!

- Tizenkét egyforma nagy hordó, mely tele volt vörös borokkal, a tizenkét apostol nevét viselte: »Judas Iskariotes de Eger«, »Simeon Zélotes de Neszmély« stb. Két tokaji aszúval megtöltött hordócska Macedóniai Fülöp és Julius Caesar neveivel büszkélkedett.

2. Miről folyt a vita Apor István és Boér Kristóf urak között?

- Apor István Boér Kristóffal afőlött, hogy milyen a túlvilág. Divatos témája volt ez őseinknek. Mindig elől kezdték, soha be nem végezték.

3. Mivel zárja le Schmidt István a főurak vitáját?

- „Meghallgattam az érdeemes főurak őkegyelmeiknek opinióját a túlvilágról figyelmesen. Egyik is, másik is szépen kiszínezte a saját hite szerint. Én erre csak azt mondom...azt mondom, hogy az isten a mindenség titkai közül sokat árult el az embereknek. A többi teremtményei sokkal kevesebbet tudnak, mint mi, meg lehetünk tehát elégedve, de az isten, mikor a mindenség titkait közprédának bocsátotta, nem adott oda mindent; némelyeket megtartott magának.[...] Mert amiről a két főúr vitázott, az éppen a mindenség ama titkai közé tartozik, amiket az isten magánál tartott. Dixi.”

4. Milyen parancsot adott Apafi az apródoknak?

- Ha a tudós nem bírta eldönteni, szaladjatok le a palota elé, s hozzátok fel az első arra menő embert. Amit a tudós el nem döntött, döntse el az első tudatlan.

8. fejezet

1. László egy történetet mondott el a főuraknak, amit még Dobos bácsitól hallott: a katolikus a kálvinista pap históriáját. Mi volt Laci anekdotájának a lényege?

- „– Meghaltam – felelte a kálvinista pap tompa, nyöszörgő hangon –, és eljöttem neked megmondani, *hogy a másvilágon se úgy nincs, ahogy én mondtam, se úgy nincs, ahogy te mondtad. Amen!*”

„– Hát én azt gondolom, fölséges fejedelem – végzé a koldusdiák meséjét –, hogy ha igaz az, amit a másvilágról jött hírnök mondott, a két vitatkozó főúr közül egyiknek sincsen igaza.”

2. Mi lett László jutalma a „helyes” válaszáért?

- Apafi kardját.

3. Mít kér magának Veres László az ajándék mellé, és miért?

- A kard mellér ruhát, mert rongyokra nem kötheti fel, de mivel nem nemes ember úgyszemint viselhet kardot, hacsak nem kap nemesi címet.

4. Milyen címer elkészítésére kéri fel a piktort? Miért nem tudja vállalni a feladatot?

- „Egy nagyon fáradt utast, egy fickót zöld mezőben.” – ezt kellett volna lefestenie, de mivel a fáradtságot nem lehet lefesteni, ezt a képet nem vállalta.

5. Mi kerül végül is Laci címerébe?

- Fehér kutya zöld mezőben.

6. Írj fogalmazást az egyik főúr szemszögéből, hogyan vált Veres László Fáradi Veres Lászlóvá? Fogalmazásodban írd le azt is, milyen ruhát, kardot és címert kapott Laci!

- Egyéni megoldás.

9. fejezet

1. Mít talált Laci kutyája a leégett városrészben?

- Egy üstöt, ami telis-tele volt aranypénzekkel, drágaságokkal; csattok, gyűrűk, násfák, gyémántok, gyöngyök és smaragdok csillogtak bent vakító pompában.

2. „A pénzzel együtt kapja az ember a pénznek betegségeit.” Hogyan értelmezhetjük ezt a mondatot az olvasottak alapján?

- Laci pillanatok alatt mohóvá vált. El akarta vinni az összes ékszert, de nem tudta, nehéz szívvel vált meg a felétől is.

3. Hogyan jelölte meg Laci a maradék kincs helyét?

- Visszatette helyére úgy, ahogy volt, aztán behányta földdel, megtaposta, és pernyét szórt rá, melléje pedig karót szúrt, hogy visszajöhessen érte.

4. Kikkel ismerkedett meg az Aranymedve fogadóban?

- Néhány nemes úrral (Naláczi Farkas, Veér István, Petki Gábor, Kovasóczy Miklós) és a kocsmárossal (Gergely gazda).

5. Hogyan végződött Laci medvehistóriája, mellyel új cimborákat szerzett magának?

- Tréfásan. Nem ő győzte le a medvéket, hanem a medvék őt. Nem ilyen befejezésre számítottak az urak, így megkedvelték a fiút.

6. Milyen pletyka terjed el Laciról a gyulafehérváriak között?

- „Nem lehetett az kóbor diák. Képtelenség! Hol venne a diák annyi kincset? Lopta tán valahol? De ugyan kitől lopta volna? Hát kinek hiányzanak tegnap óta a kincsei? Aztán volt is itt annyi valakinek! A fél zsebéből kifizethette volna a leggazdagabb erdélyi urat!

Mind jobban-jobban nagyítva szállongott a hír, míg végre abba lyukadtak ki, hogy az nem lehetett más, mint egy átöltöztetett királyfi.

De akkor mit keresett itt?

Ej, hát mit szoktak keresni az átöltöztetett királyfiak?

Feleséget.

S ha már feleséget keresett, kire vethette volna vajon a szemét másra, ha nem a hatalmas Teleki Mihály uram szép hajadon leányára?”

7. Az alábbi idézetek a pénzzel, hirtelen jött gazdagsággal kapcsolatosak. Gyűjts te is hasonló idézeteket, szólásokat, közmondásokat vagy híres emberek gondolatait a pénzzel kapcsolatban!

- „A sok kincs a boldogságot porba dönti.”(Aiszkülosz)

„Minden nagy vagyon mögött bűn rejtőzik.”(Balzac)

„Annak, aki a pénzeszsák zsinórját megköti és megoldja, semmit sem tagadnak meg az emberek.” (Balzac)

„Mert minden rossznak gyökere a pénz szerelme: mely után sóvárogván némelyek eltévelyedtek a hittől, és magokat általszegezték sok fájdalommal.” (1 Timóteus 1, 10)

Pénz beszél, kutya ugat. A pénznek nincs szaga. A pénz nem boldogít. Jobb a sűrű fillér, mint a ritka forint.

Egyéni megoldás.

10. fejezet

1. Hogyan nézett ki a fővárosunk Leopold uralkodásának ideje alatt?

- „Leopold uralkodása idejében az egész akkori város nem állt egyébből, mint a belvárosból. Falak- és bástyákkal övezve csak három kapuja volt: a váci kapu, a mai Váci utca végén, a hatvani kapu, a mai Hatvani utca végén, s a kecskeméti kapu, a mai Kálvin tér táján.

Az emeletes ház ritkaság: a piaristák épülete volt a legszebb, legnagyobb háza Pestnek; a többi számos kolostor alig jöhetett figyelembe. A mai megyeháznak még semmi nyoma, a Károly-kaszárnya helyén üres tér volt, ahol tavaszkor pocsolya állott, melyben kedvükre kuruttyolhattak a békák. A plébánia-templom már akkor is megvolt, és a fennhézázó »Kathedrále« nevet viselte. A jámbor nyárspolgárok abban a hitben éltek, hogy ez a legszebb épület a világon.”

2. Ki volt Nesselroth Ágnes és mi történt vele?

- „Nesselroth Ágnes a legkülönb hajadona volt akkor Pestnek; természetben, arcban és erkölcsökben. Kék szemeiben a szelídség tükröződött, minden mozdulatán báj és kellem ömlött el. De ha még tízszer szebb és jobb lett volna, ez a krónika most hallgatna felőle, ha a császár bejövetele napján nem véletlenül arra a tribünre ül a fényes menetet nézni, amely a nagy tömeg alatt leszakadt, s a rajta ülők, ki fejjel, ki háttal, a hegyes kövezetre zuhantak.

Ágnest szintén ez a sors éri, ha nincs ott kapóra egy szép fiatal nemes úrfi, aki a végzetes pillanatban, úgyszólván esés közben, derékon kapta a halálra ijedt leányt. Ágnes még hallotta a deszkák recsegését, látta dűlni, összeomlani az egész hitvány alkotmányt, sikoltott és eszméletét veszíté.”

Veres István megmenti őt.

3. Milyen szerződést ígért Ágnes Lacinak?

- „– Én Nesselroth Ágnes vagyok, a polgármester leánya; följegyeztem kegyelmednek a nevemet erre a fehér lapra. Ha úgy tetszik, írja fölé azt is, amivel tartozom, és küldje el hozzánk, hogy beválthassam. Kontraktus lesz az reám nézve!”

4. Milyen üzenetet küldött Ágnesnek László és milyen válasz érkezett számára?

- „Ezt írta a »Nesselroth Ágnes« név fölé:

»Én alulírott kötelezem magam, Veres Lászlót holtomiglan híven szeretni.«

Válasz:

»Láttam. – Megtartom.«

5. Laci pesti útján összefutott Rozsomák úrral. Miért okozott meglepetést és csalódást Lacinak ez a találkozás?

- Nem akarta felismerni. Egyszer Bercsényi grófnak adta ki magát, egyszer pedig valóban Rozsomák úrnak, de letagadta azt, hogy ismerik egymást.

6. Milyen fontos politikai esemény kavarta fel Pest utcáit?

- „Egy félóra múlva csomagolni kezdett az udvar, a déli órákban már kiszivárgott a hír, hogy az elfogott II. Rákóczi Ferenc megszökött a bécsújhelyi börtönből, s Lengyelországba menekült.

Mindennap egy futár jött a császár után Bécsből. Az öreg császár, mintha sejtette volna a bajt, mindennap türelmetlenül, izgatottan várta a futárokat.

A mai rossz hírt hozott. Az utolsó Rákóczi szabadon van.

Sápadtan jártak-keltek a miniszterek és udvari tisztek. A kocsisok a lovakat szer-
számolták, a lakajok a málhákat rakták a társzekerekre.

A polgárság közt mindenféle cicomákkal megnövekedve hömpölygött a sokat je-
lentő hír.”

7. Ki volt II. Rákóczi Ferenc? Mit tudsz róla?

II. Rákóczi Ferenc (Borsi, 1676. március 27. – Rodostó, 1735. április 8.) a Rákóczi-
szabadságharc vezetője, Magyarország vezérlő fejedelme, erdélyi fejedelem.

Neve szorosan összefügg az általa 1703-ban indított Rákóczi-szabadságharc-
cal, mely révén Magyarország teljes függetlenségét kívánta visszaszerezni, hogy a Habs-
burg Birodalomtól független állammá váljék. E célnak megfelelően választották
Erdély és Magyarország fejedelmévé, amelyhez tökéletesen megfelelt, mivel Rákóczi
Zsigmond erdélyi fejedelem leszármazottja volt, azonkívül dédapja és nagyapja I.
Rákóczi György és II. Rákóczi György, továbbá apja I. Rákóczi Ferenc is voltak
erdélyi fejedelmek.

Harca nem érte el a kívánt eredményt, de részleges sikere mégis volt: a Habsbur-
gok elismerték Erdélyt önálló fejedelemségként és nem gyarmatosították. A magyar-
ság körében ma is tisztalelkű és becsületes vezetőként él tovább emléke, mivel a
felkínált közkegyelmet nem volt hajlandó elfogadni, s végig kitartott a magyar füg-
getlenség ügye mellett.

11. fejezet

1. Nézz utána!

a) Kik voltak a labancok?

- A 17. sz. végétől nevezték így a Habsburgok magyarországi híveit. Ebben az érte-
lemben labancok voltak az országban tartózkodó idegen zsoldosok, a császári tiszt-
viselők, ám főleg a Bécshez hű magyar urak, akiket a közvélemény megvetett. A 17.
sz. végi, 18. sz. eleji függetlenségi harcok elsődlegesen a kurucok és a labancok el-
lentétének formájában jelentek meg.

b) Kiket nevezünk kurucoknak?

- A 16. sz. második és a 17. sz. első felében a földesúri szorongatások és az ide-
gen uralom ellen felkelő parasztokat nevezték kurucoknak. Az elnevezés eredete
valószínűleg az 1514. évi parasztháborúra nyúlik vissza, hiszen Dózsa parasztseregei
is „*keresztések*” (latinul *cruciat*) voltak. Először Thököly Imre idején hívták így a
Habsburgok mo.-i uralma ellen harcolókat: jobbágyokat és nemeseket egyaránt, és
ez az értelmezés a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharcban (1703–1711) telje-
sedett ki.

2. Mít jelentenek az alábbi rövidítések?

a) S. S.: a kurucok azt tartották, hogy a két s-sel jelzett napok a labanc fegyvereknek kedvezők: „*Superat Soldat*»

b) V. C.: a V. C. jel alatt azt értették, hogy a kurucok győznek: „*Curutz Vincit*»

3. Kinek a pártján állt az öreg Nesselroth?

- „Nesselroth uram pedig ravasz ember volt, aki a világért sem árulta volna el, miféle párton van; azaz hogy el sem árulhatta, mert nem volt ő egy párton sem, gondolta magában: ki tudja, mi lesz, hogy lesz, majd a végén tudódik ki: mi az én meggyőződésem!”

4. Hogyan viselkedett, ha a pártállása felől érdeklődtek?

- „És hogy ne kelljen sem a magaviseletével, sem a szavával elárulni, a császáriakhoz szít-e vagy Rákóczihoz, süketnek tette magát, és a legöregebb szenátort bízta meg, hogy helyettesítse az ügyek vezetésében. Ő maga csak hümmögött, és a kezét dörzsölte, ha kérdeztek tőle valamit.”

5. Milyen okok miatt megy vissza Laci Gyulafehérvárra?

- Nesselroth úr lányához méltón vagy megfelelő rangot, vagy megfelelő vagyont kívánt Lacitól. Azért ment vissza, hogy kiássa a kincset, vagyonra tegyen szert, és így feleségül vehesse Ágnest.

6. Ki volt Petky, és milyen fontos információt tudhattunk meg tőle?

- Az „Aranymedve” fogadóban találkoztak régebben, amikor a kincset találta. Épp Bercsényi úrtól hozott levelet a fejedelemnek. Petky elújságolja Lacinak, hogy ő megtalálta elveszett testvérét, Pistát. Sárospatakon van börtönben, és az ítéletére vár.

7. Milyen veszteségek érik Lacit rövid időn belül?

- I. Kincskeresés közben elveszítette Drávát (mérgeiben a kutyába rúgott, aki elszökött tőle.)

II. A nagy kincsből nem lett semmi.

III. Ha nincs kincs, nincs vagyon, nincs hozomány, így Ágnest sem veheti feleségül.

IV. Testvére börtönben van, halálos ítéletre várva.

12. fejezet

1. Mit eszelt ki Laci és Boncz Márton, hogy találkozhassanak Istvánnal?

- Mivel Laci nem kapott engedélyt kihallgatásra Bercsényi grófnál, a gróf úr köszvénye miatt, így Boncz Márton felajánlja – aki nagy színész volt –, hogy jvasembernek öltözik, és majd így kerül a gróf közelébe.

„Ott kullogott vagy két napig a Bercsényi cselédjei közt, bibliás jóslatokat mondván Rákóczi királyi székéről, Bécs falainak leomlásáról. Bercsényinek elújságoták szolgálói, kíváncsivá tették, maga elé hívatta, s Marci fanatikus arccal, ég felé fordított szemekkel jósolt rémítő vérfürdőket a labancoknak, olyan furfangos jósdabeli nyelven, hogy az a köszvényes grófot (ki félig-meddig hitt is az ilyeneknek) részint mulattatá, részint lelkesítette.

Egy hét alatt Marci, vagy amint Bercsényi nevezte el: »Habakuk próféta« bennfentes lett. Bercsényi sokszor hívatta maga elé, hogy mulattassa, s ilyenkor lehetséges volt előhozni a szegény rabot.”

2. Milyen álomról számolt be Bercsényinek „Habakuk próféta”?

- „Egy fehér galamb jelent meg álomban, aki azt súgta fülemben: »Ül itt a sárospataki várban, nehéz vasban egy legény, akinek Veres a neve, s aki, ha kiszabadul, hét mezőt tesz veressé az ellenség véréből.«”

3. Milyen váddal illették meg Istvánt?

- Lopott, sikkasztott, elárulta a fejedelmet.

4. Miért szólíthatták Lacit fejedelemnek?

- Látták a »secretum sigillum«-ot, felismerték az ujján a fejedelem őnagysága titkos mandátumát, pecsétetes gyűrűjét.

5. Foglald össze röviden, mi történt Istvánnal azóta, mióta a testvérek elváltak az útkereszteződésnél, és elment Rozsomákkal!

- „Ő csakugyan Bécsbe vitt engem, s csakhamar megszeretett. A legbizalmasabb dolgaiba beavatott. A fölkeléshez tett előkészületeket, s erre nézve egyik legfontosabb dologban mentünk akkor Bécsbe, hogy onnan a Rákócziak kincseit elszállítsuk Magyarországra, valamely rejtett helyre, hogy ha esetleg baj támad, azokat el ne kobozhassák. Sokáig titkolózkodt előttem, mígnem kiismert, s együtt szállítottuk a kincseket áruhában. Egy nagy katlanban elástuk. Csak én tudtam a helyet meg ő. Más halandó azt meg sem álmodhatta. S mégis mi történt?

– Mikor a hadjárat megindult, és szükség volt az ékszerekre, Bercsényi az elásott kincseknek

– Borzasztó dühre lobbant. Engem rögtön elfogtak, pedig isten a tanúm, olyan ártatlan vagyok benne, mint a ma született gyermek.”

6. Miért nem árulta el Laci testvérének, hogy az ő élete miképp alakult?

- „»Ej, mit használna, ha mindent elmondanék? Úgyis csak ott volnánk, ahol vagyunk, legfeljebb engem érne örökös szemrehányás.«”

7. Milyen tervekkel indul újra útnak a két testvér?

Megkeresik a becsületüket.

13. fejezet

1. Nézz utána miről voltak híresek az alábbi személyek, és nevezd meg mi a kapcsolat a képek és a nevek között?

- a) Ocskay László: 1703 júniusában Magyarországon volt, ahol egy gyorsan összehozott lovascsapattal csatlakozott II. Rákóczi Ferenc akkoriban kezdődő felkeléséhez. Csakhamar – bátorságával és ügyességével – olyan érdemeket szerzett, hogy ezredes lett. Szépen gyarapodó huszáraival gyors egymásutánban meghódította Lévát, Korponát, Selmecet. Már ekkor elkezdte Ausztriába és Morvaországba pusztító, hosszú évekig tartó betöréseit, melyek félelmetessé tették nevét (Európa-szerte mint „*a tűz fejedelmét*” és „*Rákóczi villámát*” ismerték). 1704-ben már több mint hat-ezer ember volt parancsnoksága alatt. Az év végén a nagyszombati csatában (1704. december 25.) Rákóczi állítása szerint „*csodákat művelt*”.

Számos győzelmének jutalmául II. Rákóczi Ferenc 1705. augusztus 15-én brigadérosná léptette elő, 1707-ben pedig a sztropkói Pethő-uradalmat adományozta számára.

Azonban nem maradt sokáig hű a fejedelemhez. 1710. január 3-án lefejezték, és fejét a vár bástyáján karóra tűzték.

A képen Ocskay kivégzésének helyét láthatjuk.

b) Vak Bottyán: Bottyán János, közismert nevén Vak Bottyán (Esztergom, 1643? – Tarnaörsi tábor, 1709. szeptember 26. vagy 27.) kuruc generális, a Rákóczi-szabadságharc legendás hadvezére.

Személyében a magyar történelem egyik legkiválóbb hadvezérét tisztelhetjük. Tehetségét ellenfelei is elismerték. Seregében szigorú rendet és fegyelmet tartott, de igazságos volt és törődött katonáival, akik szerették és lelkesedtek érte. Embereit eltiltotta a féktelen ivászatól is: „Hogy az én katonáim részegeskedjenek: szemérem (szégyen) volna az énnékem, melyet el nem szenvednék.”.

Jellegzetessége volt legfőbb hadi jelvényének tartott aranyozott, vert ezüst harci szekercéje, a „Bottyán fejszéje”, mellyel csatába vezette seregét. Ez a róla készült festményen is megjelenik. Habár súlyos sebeket szerzett, az a hír járta felőle a nép körében, hogy testét nem fogja a golyó.

II. Rákóczi Ferenc fejedelem írta róla: „Nem volt sem jó származású, sem művelt ember, ezért igen nyers volt, de józan, éber, szorgalmas. Szerette a népet, és az is rendkívül szerette őt, mert katonáit szigorú fegyelemben tartotta, de mindenkor igazságot szolgáltatott nekik, amikor igazuk volt.”

A képen Vak Bottyán látható.

c) Bezerédj Imre: Fiatalon hadi pályára lépett, kapitány lett Esterházy Gábor gróf huszárezredében. A Rákóczi-szabadságharc előtt a franciák ellen harcolt a nyugati hadszíntéren. (Lásd: spanyol örökösödési háború.)

Hazatérése után, 1704 nyarán Sibrik Miklós ösztönzésére csatlakozott a kurucokhoz. Vas vármegyében toborzott magának ezredet, majd a következő évben Hatvani Szabó Máté Pest vármegyében szervezett lovasezredét is megkapta. Híres portyázó volt, főként Kőszeg és Sopron környékén hadakozott, de gyakori rajtaütéseket hajtott végre Alsó-Ausztriában is. 1705 telén részt vett a harmadik szentgottvárdi csatában merész támadást intézett a Rábánál, s tettét egy ismeretlen kuruc költő is megénekelte. II. Rákóczi Ferenc 1706 júliusában brigadérosná léptette elő.

1707 végétől titokban tárgyalásokat folytatott a császáriakkal, főként Pálffy János törekedett a megnyerésére. A császáriak még feleségét is elfogták. Bezerédj ennek ellenére csak a katasztrofális trencsényi vereség és Ocskay László árulása után határozta el magát az elpártolásra. Átállási kísérletét ezredének néhány tisztje Pásztói Horváth István főhadnagy vezetésével leleplezte, és Esterházy Antal dunántúli főkapitány parancsára 1708. szeptember 5-én Kőszegen letartóztatták. (A fejedelem éppen ezen a napon határozott tábornoki előléptetéséről, amely természetesen így már nem léphetett érvényre.)

Hadbíróság elé állították, és a sárospataki országgyűlés záróakkordjaként, minden addigi árulást megtorlandó, sógorával és alezredesével, Bottka Ádámmal együtt lefejezték.

A képen: »Sator Arepo tenet Opera Rotas.« felirat látható.

A műben Bezerédj Imre viselt talizmánt az övén; „egy lapos, kerekded lemezt e hátulról-elülről egyforma kabalisztikus mondattal: »Sator Arepo tenet Opera Rotas.«” – a legenda szerint ezért nem fogott rajta a golyó.

d) Mi a közös a három szereplőben? Mindegyik valóságos történelmi személy volt.

e) Mi volt a közös Ocskay és Bezerédj Imre sorsában? Mindketten elárulták Rákóczit, ezért kivégezték őket.

f) Nézz utána, mit jelent a fenti kockába rejtett latin mondás?

- SATOR: betűk képpé formálásának sokat vitatott példája. Az eredetére és értelmezésére vonatkozó nézetek még mindig nagyon eltérőek. A ~ 25 betűje 5 szót ad: *sator, arepo, tenet, opera, rotas*. A négyszög bal felső sarkából indulva jobbra és lefelé, ill. a jobb alsó sarokból indulva balra és fölfelé olvasva a *sator*t olvassuk. Ugyanígy 4x olvasható az *arepo, opera, rotas* szavak. A *tenet* a négyszögön belül + alakban rendeződik el, a ~ végeinél az A és Ω van. A lat inul nem tudó keletiek számára csak a ~nek és az A-Ω-nak volt jelentése, a lat-ok számára azonban a szavaknak is. Ismert azonban a formula gör. szöveggel is. A négyszög keretét adó *sator* szó az evang-ban 'magvető' értelemben szerepel (vö. Mt 13,3–9; 18,18–23; Mk 4,3–10; 8,4–15). Kiolvasható némi fantáziával az *arator* ('földműves, szántóvető') és az *aret* ('szánt') ige is. Eszerint egyik olvasata: *Sator arator aret*, 'A magvető földműves szánt'. (Katolikus Lexikon)

2. Milyen hiedelmek szóltak Magday Istvánról?

- Magday Istvánról az volt a hiedelem, hogy testét a golyóbis nem fogja, s kit anyja szült, nem árthat neki, mert meg van kezekezdve a Szent-György éjszakáján pont éjfélkor talált gyík zsírjával.

3. Mit írt levelében Bottyán Magdayról?

- »Csodálatos katoná« – írta Bottyán 1705-ben Tata mellől Bercsényinek, ki érdeklődni kezdett Magday iránt – »múltkor egy golyó horzsolta lábát az ostromnál, de ő nem engedte csizmáját lehúzni, mely tele volt aludt vérrel. »Vétek volna« – így szólt – »azt a hitet elmúlni hagyni, hogy a golyó engem meg nem vérez, inkább tovább szenvedek egy kicsit a sebben«, s úgy is tett, fennjárt a sebesült lábával, ráfogta, azért sántít, mert az új csizmája szorítja.«

4. „Ön igazi nemesember!” Milyen körülmények között hangzott el ez a mondat? Ki mondta, kinek? Kit ábrázol a kép?

- „Kihúzták a kardjukat mind a ketten, de Heister szerencsétlenül járt, lova megijedt valamitől, és kissé félreugrott, miközben összerezsent a vezér, s a legszerencsétlenebb pillanatban kiesett a kardpenge a kezéből.

– Sacrebleu! – káromkodott a vezér, önkéntelenül hátrahajolva nagy deres lován, hogy legalább az első vágás ne érje.

De Magday, egy perc műve volt, lehajolt lováról a kardért, oly ügyességgel, mint egy erőművész, és átnyújtotta Heisternek.

– Hogyan? Ön visszaadja kardomat, ahelyett, hogy lekaszaboljon? Hiszen megtehetette volna!

– Meg is tettem volna, ha üldözőben esik meg ez, de ne feledje, tábornok úr, hogy kegyelmed önként fordult vissza. Ez hát párbaj, s nem verekedhetem fegyvertelennel.

– Igaza van, uram. Ön igazi nemesember.»

A képen Heister Sigbert látható. Ő s valóságos történelmi személy volt.

5. Milyen kitüntetésben részesült Magday?

- „Mindezen vitéz cselekedetei, de különösen Simontornyánál tanúsított hősiesség magatartása eljutott a fejedelem füléhez is, ki neki a Heisterrel vívott párbaj után saját munkácsi istállójából egy gyönyörű fekete mént küldött ajándékba a lelőtt pej helyett.»

6. Jellemezd a szöveg segítségével Magdayt! Milyen embernek tartották őt?

- „Magdayt mindenki kedvelte, szerény volt és áldozatkész: barátaiért mindent megtett, de tőlük soha semmit nem kívánt. Az alárendeltjeivel szemben nem volt gőgös, de szolgálai sem volt a feljebbvalók iránt. Ha vitézséget követett el, arról mélyen hallgatott, ha más vitt véghez derekas dolgot, annak ellenben ő volt a legélénkebb magasztalója.»

7. Ki volt Fekete László közlegény?

- Veres László.

8. Milyen váratlan fordulat következett be Magday életében, mikor belépett a sátorba? Találkozott Bercsényi gróffal, aki üldözte őt, ezért el kellett menekülnie.

9. Miután Vak Bottyán számára kiderült, hogy ki is volt Magday, mit kért Bercsényi gróftól, illetve a fejedelemtől?

- „– Én a kegyelmezést fogom kérni. Itt mindig a legszebben, legnemesebben viselte magát. Még a kutyája is többet ér egy labancnál. Notabene, nagy fekete kutyája van, mely a sereggel jár s az ütközetben közibe megy az ellenségnek; harap, marcingol, mint egy dühös tigriskölyök. Ugyan, ugyan, főgenerális uram, puhítsa meg a szívét kegyelmed.”

10. Hová menekült Magday, azaz Veres István és Fekete László, azaz Veres László?

- Végső elkeseredésében átállt a labancokhoz.

„Szíve keserűséggel volt tele. Érezte ártatlanságát, ki akarta börtölni, megpróbálta átváltoztatni a rettenetes balvégzetet, mely büntetlenül leteperete, de a fátum rátalált, s új csapást mért ellene. Mit tehetett volna egyebet: menekült, ahova tudott. Hiszen megmondta neki Heister: »Ha az ön kardja esik le egyszer, jöjjön hozzám, én is fölemelem.«”

11. Milyen intézkedéseket rendelt el Rákóczi Magdayra vonatkozóan? Írd az idézetek alá a parancsokat!

- „A tolvaj nem lehet hős. Magday pedig igazi hős.”

Rögtön kiadta a parancsot, hogy bárhol ériék: kegyelem Magday Istvánnak.

„A becsületes ember nem lehet áruló soha.”

Aztán kiadta a parancsot, hogy bárhol ériék Magday Istvánt: halál a fejére.

14. fejezet

1. Egy újabb kuruc-labanc ütközetben Jóska apó foglyul ejti a vezérlő tisztet. Miderül ki a foglyról és fogvatartóról?

- Jóska apóról kiderült, hogy ő Dobos bácsi, a Veres gyerekek nevelőapja. Ő pedig labanc foglyában Veres Pistát ismerte fel.

2. Hogyan próbálj megmenteni Jóska apó a foglyot?

- Kiderül, hogy Veres Pista azonos Magdayval, akire 200 arany vérdíjat tűztek ki. Hogy ne csalja meg a fejedelmet, feladta nevelt fiát, de megígérte, hogy közbenjár érte. Hogy mégse essen kísértésbe, a fiút átadja Hajdú János uramnak.

„Jaj, mit fog a nénétek mondani, hogy általam pusztultál el? Mert ne hidd azt valahogy, édes fiam, hogy én szabadon eresztelek. Becsületes ember vagyok, ha megfogtalak, elviszlek, én a fejedelmet meg nem csalom. A saját fejemet odakínálom a tiedért, de a tiedet ki nem hagyom siklani a kezemből.”

3. Hogyan változtatott Laci vallomása Rákóczi ítéletén?

- „Veres László gyorsan, lélegzetet sem véve, mondta el a legszükségesebbeket, amiből megértvén a dolgok menetét a fejedelem, élénken felkiáltott:

– Hamar, rohanjatok a fehér zászlóval! Ha még nem lesz késő!”

4. Hogyan teljesedett be az öregasszony jóslata?

- „Hátha csakugyan igaza volt annak az öregasszonynak, aki azt mondta a halálos ágyán: »Mit tudjátok ti azt, nem-e én osztom a szerencsét«, s szegény bátyámnak adta a fekete kutyát, a balszerencsét, nekem pedig a fehér kutya jutott, a jó szerencse – de nem tudtam becsülni...”

5. Mi történt Krucsayval?

- „Valaha én is elbizakodott ember voltam, míg az Isten meg nem látogatott a súlyos balkezével. Mind a három fiamat elvette. Egyedül állok, s higgye meg fölséged, azóta én is megtörtem, és éjjelenként sokszor hallom annak a holtra vert jobbágnak a jajgatásait. Föl is tettem magamban, hogy ha valaha megtalálnám az elüldözött gyermekeit, mindenemet nekik hagynám.”

6. Nesselroth és Szilágyi urak is kéréssel fordultak a fejedelem felé. Mi volt a kérelmük, és milyen választ adott rá Rákóczi?

Nesselroth úr és Szilágyi professzor nagy szónoklatokban adták elő hosszú, kerülő mondatokkal, hogy nincs pénzük, hogy halasztást kérnek.

Rákóczi egy feltétellel fogadja el a halasztási kérelmüket, ha „a hajadon lányait odaadják az én két katonámnak, mert most már lesz mit aprítani a tejbe a Krucsay-birtokokon.”

Összefoglaló feladatok

1. Melyik szereplőre ismeresz rá a leírásokból?

a) „Mert ha a szíve jó volt is, a nyelve keresztül-kasul járt minden halandó lelken, aki a tekintete elé került. Azt lehetett volna hinni felőle, aki felületesen ösmerte, hogy egy kiállhatatlan sárkány.” (Dobos néni – 1. fejezet)

b) „Nem értett ugyan sokat a mesterséghez, de mivelhogy apjától, aki szintén kosztos diákokat tartott, azt a festett sertést örökölte, a boltcégér kedvéért meg kellett maradnia hentesnek, pedig már Debrecenben akkoriban is annyi volt a hentes, mint amennyi Bécsben most a doktor.” (Dobos bácsi – 1. fejezet)

- c) „Lakott ebben az időben a Nyírben egy [...] nevű hatalmas, gazdag úr, akinek pallosjoga is volt, s arról lett nevezetes, hogy a tulajdon feleségét lenyakasztatta, mert kegyetlen szívű, gonosz indulatú ember vala.” (Krucsay – 2. fejezet)
- d) „Nagy, hórihorgas fickó volt, felgyűrt öklein pipaszárnyi vastagságban tündököltek az erek. Az inge szét volt szakítva a mellén a mai viaskodás folytán, s olyan nyakat látatott, mint a bikáé, olyant, ami még Debrecenben is túlságig vastag.” (Beke Miklós – 3. fejezet)
- e) „Némelykor átadta magát a játéknak, mulatságnak, s tudott lenni boldog is. Igaz, hogy a szíve olyan lágy volt, mint a viasz, menten összeszorult, ha a bátyját látta búslakodni, s ha az megsarkantyúzta a saját fantáziáját, versenyt szalajtott vele ez a magáét, mint a lustább lovat a szilaj csikó mellett.” (Veres László – 5. fejezet)
- f) „Okos, tanult fiú, a professzorok nem győzik dicsérettel, s olyan írása van, hogy a szép gömbölyű betűit megcsodálják. Múltkor is vele másoltatták le a gratuláló iratot, amit a palatinus nevenapjára küldött a kollégium [...]Egy az, hogy az ügyes betűvétezt átplántálná a falusi gyerekekbe, akiket tanítana, más az, hogy a hangja is kellemes, nemcsak az orgonaszót emelné, de a halotti búcsúztatók eléneklésében is ritkítaná párját. Igazi gyönyörűség lenne falujában meghalni.” (Veres István - 5. fejezet)
- g) „Ősz volt a haja és szemöldöke, melle kínosan hörgött, míg a kezében megszentelt barkát tartott. A rokonok minden felindulás nélkül állották körül.” (Haldokló öregasszony – 6. fejezet)
- h) „Az apródok nemsokára betaszítottak egy vedlett ruhájú fiatalembert az ajtón. Szakadozott diáktóga volt rajta, s a poros saruiból kilátszott itt-ott a lábús, pedig az egyik talp madzaggal volt a fejhez kötve.” (Veres László – 7. fejezet)
- i) „Alig lehetett ráösmerni, midőn visszatért ismét; takaros szürke dolmány, zöld nadrág volt rajta, a lábán szattyáncsizma, kezében szürke bárányszőr kalpag kék nyelvvel. A hajdani és a mostani csatlósok viseletéből válogatta össze ott künn a várnagy. Igazán jól festett a legényke.” (Veres László – 8. fejezet)
- j) „[...] a legkülönb hajadona volt akkor Pestnek; természetben, arcban és erkölcsökben. Kék szemében a szelídség tükröződött, minden mozdulatán báj és kellem ömlött el.” (Nesselroth Ágnes – 10. fejezet)
- k) „Nagy színészi tehetség volt benne, bámulatosan tudott utánozni másokat s tetetni magát. [...] Ott kullogott vagy két napig a Bercsényi cselédjei közt, bibliás jóslatokat mondván Rákóczi királyi székéről, Bécs falainak leomlásáról. Bercsényinek elűsárgolták szolgálai, kíváncsivá tették, maga elé hívatta, [...] fanatikus arccal, ég felé fordított szemekkel jósolt rémítő vérfürdőket a labancoknak, olyan furfangos jósdabeli nyelven, hogy az a köszvényes grófot (ki félig-meddig hitt is az ilyeneknek) részint mulattatá, részint lelkesítette.” (Boncz Márton – 12. fejezet)

l) „Lopott, sikkasztott, elárulta a fejedelmet.” (Veres István – 12. fejezet)

m) „[...] testét a golyóbis nem fogja, s kit anya szült, nem árthat neki, mert meg van kenekezve a Szent-György éjszakáján pont éjfélkor talált gyík zsírjával.” (Magday/Veres István – 13. fejezet)

2. Kik mondták az alábbi mondatokat? Nevezd meg az üzenetek címzettjét is!

a) – No, megállj, asszony!... mert végre is én vagyok a te urad; kezemben vagy, megállj! Ezer szerencséd, hogy bennmaradtál! (Dobos bácsi a feleségének – 1. fejezet)

b) – Ejnye, akasztófára való kölykei! Átkozott medvebocsok – kiáltá s megdidergett tagjaiban –, még ti fenyegetni mertek, nézze meg az ember! (Krucsay a Veres gyerekeknek – 2. fejezet)

c) »Minden tudomány csak a síríg tart, domini, de a mathézis azon túl is, mert ha van túlvilági élet, akkor a kétszer kettő ott is négy« (Mikszáth idézi fel Piskárkosi Szilágyi Márton uram, a híres matematikai professzor mondatát – 3. fejezet)

d) – Tisztelet adassék a testi erőnek, mert az erős lélek is az erős testet keresi lakóhelyéül. Dicsőséggel lógjon a kegyelmed kardja mindig, mindenkor e kötőn. Ok nélkül ki ne ránts a hüvelyéből, s tisztesség nélkül vissza ne tegye a hüvelyébe. (Szilágyi Magda Veres Istvánnak – 4. fejezet)

e) – Íme, itt van, és nem viselhetem sohasem. Más oda nem adná a világ minden kincséért, nekem nem ér semmit. A könyvekhez nyúljak vigasztalásul, azokban búvárkodjam? Minek? A tudomány is csak a nemesembernek dísz, nekünk csupán kenyér. (Veres István testvérének és önmagának – 5. fejezet)

f) – No, ugye, szép állatok az én kutyáim? Gyere te fekete, te Bodri, úgy-úgy, nyald meg a csontos kezemet, milyen jó meleg nyelved van... hagyok neked három kemény tallért, ne mondd, hogy rossz gazdád volt, teneked pedig Dráva, elég lesz egy tallér is, ösmerlek, azért hát neked csak egy tallért hagyok. (Haldokló öregasszony a két diáknak – 6. fejezet)

g) – Hja, azt mindenki keresi, de kevesen találják meg! A szerencse mindenütt ott van, tehát sehol sincs állandóan. Az egy gazfickó, gyermekeim, nem érdemes utána mászkálni, mert helyetekbe is eljön, ha neki úgy tetszik, s ha utána mentek, sem találjátok meg, ha neki úgy tetszik. (Rozsomák a két diáknak – 6. fejezet)

h) – Ha a tudós nem bírta eldönteni, szaladjatok le a palota elé, s hozzátok fel az első arra menő embert. Amit a tudós el nem döntött, döntse el az első tudatlan. (Apafi az apródoknak – 7. fejezet)

i) – Meghaltam – (...) –, és eljöttem neked megmondani, hogy a másvilágon se úgy nincs, ahogy én mondtam, se úgy nincs, ahogy te mondtad. Ámen! (Kálvinista pap a katolikusnak -8. fejezet)

j) – Hívsz, kedves kutyácskám? Ugye, oda hívsz? Mit találtál? Csontot találtál? No, majd mindjárt odamegyek, hanem még hadd egyem előbb. Megyek, megyek, no, ne voníts hát! Majd ketten keresünk aztán itt magunknak éji szállást. (Veres Laci Drávanak – 8. fejezet)

k) – Bocsássa meg, hogy aggodalmaim közt, melyeket jó néném bizonytalan sorsa okoz, feledékeny vagyok. Köszönöm kegyelmednek, amit értem tett, sohasem fogom elfelejteni, valamint atyám sem, ki hálásan lesz lekötelezve ezért. Oh, bárcsak a nénémet is megmentette volna! (Nesselroth Ágnes Veres Lászlónak – 10. fejezet)

l) – Vagyon! Mit ért kegyelmed az alatt, (...) öcsémuram? Mert a szegény ember a száz forintot is gazdagságnak nézi. S én nem azért gyűjtöttem az egyetlen leányom számára, hogy azt akárki fölmarkolja. Azért hát jöjjünk tisztába, mi az a vagyon. (Az öreg Nesselroth Veres Lászlónak – 11. fejezet)

m) – Lopott, sikkasztott, elárulta a fejedelmet. Ne is emlegesd Habakuk, mert csak rossz vért csinálsz. Egy fél esztendeje vallatjuk, tortúrázzuk, de olyan konok, hogy nem vall. Majd talán az akasztófa alatt magához tér. Pedig úgy bíztam benne, mint a saját fiamban. (Bercsényi/Rozsomák úr Boncz Mártonnak – 12. fejezet)

n) – Én a kegyelmezést fogom kérni. Itt mindig a legszebben, legnemesebben viselte magát. Még a kutyája is többet ér egy labancnál. Notabene, nagy fekete kutyája van, mely a sereggel jár s az ütközetben közibe megy az ellenségnek; harap, marcingol, mint egy dühös tigriskölyök. Ugyan, ugyan, főgenerális uram, puhítsa meg a szívét kegyelmed. (Vak Bottyán Bercsényi grófnak – 13. fejezet)

o) – Sokat szenvedtetek, s mondhatom, emberül megállítatok a sarat, te ugyan haboztál egy keveset (...), de helyrehoztad ma, bebizonyítva, hogy emberséges szíved van, az pedig a földolog. Igazán tanulságos történet. Hanem egy tanácsot adok mégis, noha nem vagyok babonás. Azt a fekete kutyát üssétek agyon, azt a fehérét pedig küldjétek ajándékba Bercsényinek, hadd járjon ott a sereggel, és hozzon rá szerencsét. (Rákóczi fejedelem a két diáknak -14. fejezet)

3. Állítsd időrendbe Laci vándorlásának, kalandjainak útját!

- Helyes sorrend:

2. Dobos néni felkarolta a két gyermeket.
9. Laci a fejedelem zöld címeres gyűrűje által kiszabadította Pistát.
7. Pletyka kering róla, hogy ő az „átöltöztetett királyfi”.
5. Koldusból nemes ember lett Apafi úr vitájának helyes eldöntése miatt.
3. Dobosék házának elárverezése miatt útra kellett kelniük újra.
13. Laci kegyelmet kér testvérenek II. Rákóczi Ferencről.
6. A leégett városban megtalálta a kincseket.
1. Krucsay halára botozta apjukat.
11. Átpártolás a labancokhoz Bercsényi gróf megjelenése miatt.
4. Találkozás Rozsomákkal.

- 10. A két testvér kurucnak áll Magday István és Fekete László álnéven.
- 14. Kegyelem és jutalom Rákóczitól.
- 8. Találkozás Nesselroth Ágnessel.
- 12. Pista ismét fogságba kerül.

4. Foglald össze röviden Veres István életútjáról a regény kezdetétől a befejezésig!

- Lehetséges megoldás:

1. Krucsay halára botozta apjukat.
2. Dobos néni felkarolja a két gyermeket.
3. Pista győz a nagyerdei verekedésben. Szerelmes lesz Szilágyi Magdába, akitől a kardkötőt kapta, de nem hordhatta, mert nem volt nemes ember.
4. Dobosék házának elárverezése miatt újra útra kell kelniük.
5. Találkozik Rozsomákkal/Bercsényi gróffal, testvérétől elvállik és útra kel Rozsomákkal, akinek legfőbb bizalmasává válik az évek folyamán.
6. Bécsből Magyarországra hozták Rákóczi kincseit, hogy elrejtésük, hogy nehogy elkobozzák akkor, ha az előkészített felkelés miatt valami baj történne.
7. A hadjárat megindulásakor szükség volt a pénzre, de Bercsényi csak a felét találta meg. Mivel a kincs helyét csak Bercsényi és István tudta, ezért Pistát börtönbe zárják. Ítéletre, kivégzésére vár.
8. Laci váratlanul felbukkan és kiszabadítja Pistát.
9. A kuruc csapatokhoz állnak Magday István és Fekete László álnéven.
10. Bercsényi gróf megjelenése miatt átállnak a labancokhoz.
11. Egy labanc-kuruc csatában István újra fogságba kerül, és árulásért halálra ítélik.
12. Laci közbenjárására megkegyelmez neki Rákóczi, és különös ajándékba részesíti a két fiút.

5. Ábrázold Veres István kapcsolatrendszerét az alábbi ábrán a következők szerint! Középre írd be Veres István nevét. A jobb felső körbe Krucsay, a bal felső körbe Rozsomák/Bercsényi nevét, a jobb alsó körbe Vak Bottyán, a bal alsó körbe pedig Rákóczi fejedelem nevét.

A körök felett lévő pontokra írd le kulcsszavakkal, mi jellemezte a két ember kapcsolatát! Írd le a harag, vagy félreértés okát is!

Konfliktus oka:
Halálra botoztatta apját.
Elárvereztette Dobosék házát.
Krucsai

Konfliktus oka:
Bizalmába fogadta, és azt hitte,
hogy ő rabolta el a kincseket.
Bercsényi/Rozsomák

Veres István

Konfliktus oka:
Legvitézebb katonájának tartotta,
és nem akarta elhinni, hogy elárulta

Konfliktus oka:
M megbízott benne, meg akarta
ajándékozni kedves katonáját, de

Rákóczit, és ellopta a kincseit.

Mikor kiderült, hogy átállt
a labancokhoz, csalódott benne.

Vak Bottyán

Rákóczi Ferenc

6. Írj egy rövid könyvismertetőt Mikszáth művéről, melynek célja az érdeklődés felkeltése!

- Egyéni megoldás.

7. Írj egy irodalmi levelet legkedvesebb barátodnak! Ügyelj arra, hogy a levélformának megfelelően személyes hangú legyen írásod, melyben írhatasz a kisregény főszereplőjéről, a cselekményéről, vagy a téged legjobban megragadó jelenetről, vagy a benned felmerülő kérdésekről. Leveledet lásd el dátummal és aláírással is!

- Egyéni megoldás.

Kutatómunkát kedvelőknek

1. Mikszáth művében sok latin kifejezést találhatsz. Nézz utána, mit jelentenek az alábbi szavak!

Titulus: cím

Univerzitas: egyetem

Civis: városi polgár, kereskedő

Disputa: vita

Praemium: jutalom, díj

Dogma: hittétel

Domini: urak

Audencia: kihallgatás

Amice: barátom

Plánum: terv

Fortissimus: legjobb

Instancia: kérvény

Palatinus: nádor

Kontraktus: szerződés

2. Nézz utána, mikor jelent meg Mikszáth műve az alábbi kiadásokban!

a) 2003

b) 1999

c) 1983

d) 1990

e) 2006

f) 1968

g) 1993

h) 1940

3. Miből fakad a Révai Kiadás különlegessége?

- Zádor István e műhöz készített rajzaival a Képzőművészeti Társulat kiállításán az I. állami illusztráció-díjat nyerte el. A kötetet a számtalan szövegközti rajz mellett 5 tábla egész oldalas színes rajz díszíti.

4. Készítsd el a saját borítótervedet Mikszáth művéhez!

- Egyéni megoldás.

5. Mikszáth műveiből sokan készítettek filmet! Írd a képek alá a film rendezőjének a nevét és a film címét!

- a) Gertler Viktor, *A Noszty fiú esete Tóth Marival*
- b) Miklauzic Bence, *Éji séták és éji alakok*
- c) Fejér Tamás, *A beszélő köntös*
- d) Zsurzs Éva, *A fekete város*
- e) Bán Frigyes, *Szent Péter esernyője*
- f) Keleti Márton, *Beszterce ostroma*
- g) Révész György, *Akli Miklós*